

let.
en
id-
at.
ch
n.
n.
s-
er

«Wanderungen durch den heimatlichen Knast»

István Eörsi «Erinnerung an die schönen alten Zeiten»

E. H. Die Zahl der Bücher über Gefängnis-erfahrungen ist Legion. István Eörsi Rückblick auf seine Verhaftung nach dem niedergewalzten ungarischen Volksaufstand von 1956, seinen Prozess und seine Verurteilung «wegen aktiver Teilnahme an einem Komplott zum Sturz der volkdemokratischen Staatsordnung», seine vierjährige Haft stellt eine Kategorie für sich dar, wie bereits der ironische Titel und das schalkhaft lachende Gesicht des Autors auf dem Umschlag verraten. Eörsi hat die Jahre der Gefangenschaft nicht zuletzt dank seinem Galgenhumor, seinem Mutterwitz und seinem Mangel an Selbstmitleid seelisch gut überstanden; geprägt hat diese Erfahrung sein Leben und sein gesamtes Werk allemal.

Der bekannte Publizist und Dramatiker war in jungen Jahren ein Schüler von Georg Lukács und überzeugter Kommunist gewesen; gerade im Namen seiner Ideale schloss sich der damals Fünfundzwanzigjährige der Opposition an. Mit der Aufzeichnung seiner Gefängnis-erinnerungen begann er 1986, gegen Ende der Kádár-Ära, zu deren prominenten Dissidenten er gehörte. Das Buch erschien 1988, also vor der historischen Wende, in einer Samisdat-Ausgabe. Damals brauchte es einen gewissen Mut, mit der ironisch unverblühten Darstellung seines Prozesses, der nicht weniger als fünf Haftanstalten und ihrer Atmosphäre, seinen Ansichten und Urteilen über Ereignisse und Zeitgenossen an die Öffentlichkeit zu treten. Ein Jahr später konnte eine – bereits legale – zweite Auflage erscheinen. «Heute – mindestens scheint es derzeit so zu sein – braucht es keinen Mut mehr, das Buch zu schreiben. Darüber kann man sich, auch vom Literarischen her, nur freuen. Mut ist keine ästhetische Kategorie, und historische Zeiten, in denen das Auf-sich-

Nehmen eines politischen Risikos sich als künstlerische Tugend qualifiziert, sind zu bedauern. Meine Erinnerungen müssen für sich selbst stehen», heisst es im Vorwort. Die nun vorliegende deutsche Fassung hat der bewährte Übersetzer zahlreicher ungarischer Schriftsteller, Hans Skirecki, besorgt.

Der einstige Hitzkopf, der an Heine geschulte Ironiker und ungebrochene Optimist hat über manche harte Tatsachen zu berichten, auch wenn in jenen nachstalinistischen Zeiten in den Gefängnissen nicht mehr systematisch gefoltert wurde. Sein sarkastischer Stil signalisiert die Empörung des gesunden Menschenverstandes und die Auflehnung menschlichen Anstandsgefühls angesichts der allgegenwärtigen Niederträchtigkeit der Machthaber und ihrer Vertreter auf allen Ebenen der Hierarchie. In seinen «Wanderungen durch den heimatlichen Knast» lernt der felsenfest überzeugte Kommunist, der seine Gefängnis-erfahrungen nicht als Folge einer Ideologie, sondern als Abweichung von der reinen Lehre betrachtet, einen repräsentativen Querschnitt der Gesellschaft seines Landes kennen, neben den Zellen-genossen auch die mehr oder weniger sadistischen Vollzugsbeamten: eine wahrhaft ausladende Porträtgalerie mit dokumentarischem Wert.

Eörsi gibt seinem Buch die Gattungsbezeichnung «Essay». Dies hat seinen Grund, zumal er die Tatsachen nicht nur im Rückblick einer Analyse unterzieht, sondern auch in den seinerzeit an seine Angehörigen geschriebenen Briefen und auf den bei jeder sich bietenden Gelegenheit aus dem Gefängnis geschmuggelten dichtbekritzelten Fetzen Toilettenpapier – anhand deren er seine Erinnerungen rekonstruiert – ganze theoretische Abhandlungen vorfindet. Immer wieder ist er be-

strebt, gegen die Verdrängung, gegen das kollektive Vergessen anzuschreiben. Bemerkenswert ist seine scharfsinnige Analyse der Karriere János Kádárs im Bewusstsein der Bevölkerung, «die sich verhielt wie eine Jungfrau, die ihren Vergewaltiger heiratet, um die Ehre beider auf einmal zu retten». Ebenso erinnert er seine Schriftstellerkollegen an unliebsame Tatsachen, über die schamhaftes Stillschweigen gewahrt wird.

Wie ein roter Faden zieht sich durch den Bericht die Geschichte seines Freundes István Angyal, eine der anziehendsten und tragischsten Gestalten der Revolution. Angyal wurde 1958 durch den Strang hingerichtet. In seinem Schicksal erkennt Eörsi die Umrisse einer klassischen Tragödie. (Er hat auch die vor kurzem erschienenen, im Schatten des Todes zu Papier gebrachten Memoiren seines Freundes betreut und mit einem Vorwort versehen.)

Eörsi ist sich der Tatsache bewusst, dass seinem Buch nicht in allem ungeteilte Zustimmung zuteil werden wird, denn auch heute kritisiert er die Entwicklungen in seinem Land aus dem Blickwinkel eines Mannes der Linken. Zwar weiss er, dass seine «schönen Illusionen» unhaltbar geworden sind, doch findet er auch die «prosaische Wirklichkeit, von der sie unablässig korrigiert werden, auf die Dauer unannehmbar». Man kann sich zu diesen Erinnerungen seine eigenen Gedanken machen, doch sind ihre Geradlinigkeit und Loyalität zu achten. Darüber hinaus aber vermittelt das Buch eine Fülle von Einzelheiten, die in ihrer Summe einen Zeitabschnitt im Leben vieler Menschen nach der Niederwerfung des Aufstands exemplarisch dokumentieren.

István Eörsi: Erinnerung an die schönen alten Zeiten. Essay. Aus dem Ungarischen von Hans Skirecki. Rowohlt-Taschenbuch-Verlag, Reinbek bei Hamburg 1991.

Neue Zürcher Zeitung, 1992. 01.29., Nr. 22, S. 49-50.

»Vándorlások a hazai börtönben«

Eörsi István: »Emlékezés a régi szép időkre«

E. H. A börtöni tapasztalatokról szóló könyvek mennyisége megszámlálhatatlan. **Eörsi István** visszatekintése az 1956-os leverte magyar forradalom utáni letartóztatására, perére, »a népi demokrata államrend megbuktatására irányuló összeesküvésben való aktív részvétel« miatti elítélésére, négy évig tartó fogságára olyan önálló kategóriát jelent, amelyet már az ironikus cím és a szerző pajkosan nevető arca a borítón is elárul. A fogság éveit nem utolsósorban akasztófahumorának, talpraesettségének és az önsajnálathányának köszönhetően lelkileg jól élte meg **Eörsi**; ez a tapasztalat mindenkorra rányomta bélyegét életére és munkásságára.

Az ismert publicista és drámaíró fiatal éveiben Lukács György tanítványa és meggyőződéses kommunista volt; éppen az ideáljai nevében csatlakozott az akkor 25 esztendő fiatal ember az ellenzékhez. Börtönemlékei feljegyzését 1986-ban, a Kádár-éra vége felé kezdte meg, melynek prominens disszidensei közé tartozott. A könyv 1988-ban, tehát a történelmi fordulat előtt jelent meg szamizdatban. Akkoriban bizonyos bátorságra volt szüksége ahhoz, hogy pere, a nem kevesebb, mint öt büntetés-végrehajtási intézet és atmoszférái ironikusan kendőzetlen ábrázolásával, az eseményekről és a kortársakról alkotott véleményével és ítéletével a nyilvánosság elé álljon. A – már legális – második kiadás egy évvel később jelenhetett meg. »Most már – legalábbis ez idő szerint úgy tetszik – nem kellene bátorság a megírásához. Ennek irodalmi szempontból is csak örülni lehet. A bátorság nem esztétikai kategória, és sajnálatra méltóak azok a történelmi korszakok, amelyekben a politikai kockázatvállalás művészi erénynek minősül. Emlékezéseimnek önmagukért kell helytállniuk« – olvassuk az előszóban. A német fordítást a számos magyar író megbízható fordítója, *Hans Skirecki* készítette el.

A hajdan forrófejű ember, a Heinén nevelődött ironikus és töretlen optimista néhány kemény tényről tudósít, noha a posztstálinista időkben már nem folytak a börtönökben szisztematikus kínzások. Szarkasztikus stílusa jelzi az egészséges emberi értelem felháborodását és az emberi tisztességtudás fellázadását a hatalom birtokosai és a hierarchia minden szintjén jelen levő képviselői mindenütt jelenvaló aljassága ellen. A Vándorlások a hazai börtönökben-ben a sziklaszilárd meggyőződésű kommunista, aki börtöntapasztalataira nem egy ideológia következményeként, hanem a tiszta tanítástól való elhajlasként tekint, országa társadalmának reprezentatív metszetét ismeri meg, a cellatársak mellett a többé-kevésbé szadista végrehajtókat is: valóságosan kidomborodó dokumentumértékű portrégaléria.

Eörsi az »esszé« műfajmegjelölést adja könyvének. Ez annál is inkább indokolt, mivel a tényeket nemcsak retrospektíve elemzi, hanem az annak idején a hozzátartozóinak írott levelekben és a minden adandó alkalommal a börtönből csempészett, sűrűn telefirkált vécepapírfecniken – amelyek szerint rekonstruálja emlékeit – egész elméleti tanulmányokat is szerez. Újra és újra arra törekszik, hogy az elnyomás és a kollektív felejtés ellen írjon. Figyelemre méltó Kádár János karrierjének élelemzési elemzése a nép tudatában, amely »úgy viselkedik, mint az a szűz, aki erőszaktevőjéhez megy férjhez, hogy egyszerre mindkettejük becsületét megmentse«. Ugyanígy emlékezteti író társait kellemetlen tényekre, melyek szemérmes elhallgatásától óv.

Vörös fonalként húzódik végig a tudósításon barátja, Angyal István, a forradalom egyik legvonzóbb és letragikusabb alakjának története. Angyalt 1958-ban felakasztották. Sorsában

Eörsi a klasszikus tragédia körvonalaira ismer rá. (Barátja nemrégiben megjelent, a halál árnyékában papírra vetett memoárját is ő gondozta és látta el előszóval.)

Eörsi tudatában van annak a ténynek, hogy könyve nem arat mindenkinél osztatlan egyetértést, mert ma is baloldali ember szemszögéből kritizálja a hazájában végbemenő folyamatokat. Noha tudja, hogy »szép illúziói« tarthatatlanná váltak, mégis megtalálja a »prózai valóságot, amely szakadatlanul korrigálja azokat, huzamosan elfogadhatatlanul«. Ezeken az emlékeken az ember maga is elgondolkodhat, egyenességük és lojalitásuk mégis tiszteletre méltó. A könyv ezen kívül sok olyan részletet is közvetít, amelyek összességükben példaértékűen dokumentálják sok embernek a forradalom leverése utáni életszakaszát.

István Eörsi: Erinnerung an die schönen alten Zeiten. Essay. Aus dem Ungarischen von Hans Skirecki. Rowohlt-Taschenbuch-Verlag, Reinbek bei Hamburg 1991.